

K R O N I K A

Jubileusz Docent Evy Mrhačovej

Docent Eva Mrhačová urodziła się 2 sierpnia 1936 roku. Szkołę średnią ukończyła w rodzinnej Opawie, gdzie na dobre zainteresowała się językami słowiańskimi. Postanowiła więc rozpocząć studia slawistyczne na Uniwersytecie F. Palackiego w Ołomuńcu. Wybrała dwa kierunki studiów: filologia czeska i filologia rosyjska. Oba ukończyła w 1958 roku. W trakcie studiów rozszerzała swoje slawistyczne wykształcenie, uczęszczając na różne inne wykłady i ćwiczenia slawistyczne. W ten sposób nauczyła się języka polskiego, uczęszczając na lektorat języka polskiego, prowadzony wówczas przez pracowników Zakładu Polonistyki. Zapoznawała się z zagadnieniami teoretycznymi przekładoznawstwa, które następnie aplikowała na materiałach języków słowiańskich (czeskim, polskim, rosyjskim i słowackim). Seminarium translatologiczne, prowadzone przez najwybitniejszego czeskiego translatologa (teoretyka i praktyka przekładu) Jiřego Levego i jego następczynię Hanę Jechovą, przyniosły Jubilatce wiele satysfakcji, toteż okazały się tymi, które na wiele, wiele lat pozostały dla niej terenem badawczym.

W roku 1959 prof. A. V. Isačenko, światowej sławy slawista, zaproponował Evie Mrhačovej, aby ubiegała się o stanowisko asystenta w Instytucie Pedagogicznym w Ostrawie (później przekształcony w Wydział Pedagogiczny w Ostrawie). Jubilatka zdecydowała się na ten krok, podejmując najpierw zagadnienia pedagogiczno-dydaktyczne. Po ukończeniu pierwszych badań naukowych w 1968 roku wystąpiła do Rady Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Ołomuńcu z prośbą o umożliwienie Jej obrony pracy doktorskiej. Komisja wyraziła zgodę i po złożeniu przez Nią wymaganych egzaminów i obronie dysertacji nadała Jej tytuł doktora filozofii w zakresie językoznawstwa słowiańskiego (PhDr.). Wówczas zdecydowała się poszerzyć swoje slawistyczne wykształcenie. Wyjechała na półroczny staż do Słowenii, gdzie pod kierunkiem prof. Bezłajeva rozpoczęła nowy etap badań slawistycznych. Niestety, nieukończony. Pobyt w Słowenii musiała nagle przerwać i natychmiast wrócić do kraju. Nie poddaje się jednak. Swoją aktywność przenosi na inne badania oraz działalność przekładową (przełożyła m.in. *O věrném přátelství. Táďické pohádky*, 1973; B. Szklowskiego *Návrat Odysseův*, 1974; J. Knipoviczovej *Rytmus doby*, 1981; B. Pankina *V kruhu nebo po spirále?*, 1984; G. Bielaji *Umělecký svět současné prózy*, 1989).

Cztery lata później (w 1972 roku) Eva Mrhačová przedkłada kolejną pracę *Korelativní slovesa pohybu ve slovanských jazycích, zvláště v ruštině* (Ostrava 1971), którą broni przed Komisją Naukową Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pra-

dze i uzyskuje tytuł doktora nauk humanistycznych (CSc.). Następnie w roku 1987 zostaje mianowana docentem ze specjalnością językoznawstwo rosyjskie.

Docent Eva Mrhačová zajmuje się przede wszystkim językoznawstwem slawistycznym. Jest autorką prawie sześćdziesięciu publikacji naukowych (prac zwartych, podręczników akademickich, artykułów naukowych), z których do najważniejszych należy zaliczyć Jej monografię o czasownikach ruchu w językach słowiańskich (monografia wspomniana wyżej, której drugie wydanie ukazało się nakładem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Ostrawskiego, Ostrava 1993), a także serię artykułów poświęconych czasownikowi i rzeczownikowi w poszczególnych językach słowiańskich (np. *Korelace determinaci-nedeterminaci u časovnikův współczesného jazyka českého i polského*, „Rozprawy Komisji Językowej” 1994, s. 5–11; *Simplicia a prefixální deriváty slovanských korelativních sloves pohybu*, „Acta Facultatis Philosophicae. Linguistica” 1999, s. 155–162; *Frazeologie korelativních sloves pohybu v češtině a polštině*, „Acta Facultatis Philosophicae. Linguistica” 2000, s. 15–21; *Rozsah lexikálně gramatické kategorie pluralia tantum v současné češtině a polštině*, „Studia Slavica” 1993, s. 53–58), ekwiwalencji leksykalnej (np. *Ekvivalenty českého »rád« v ruštině*, „Ruský jazyk” 1985, nr 2, s. 83–85; *Ekvivalenty českého »prosim« v ruštině*, „Ruský jazyk” 1985, nr 3, s. 128–129), nazwom własnym (*Obyvatelská jména v češtině a polštině*, „Slavia” 1996, s. 445–453; *Složená osobní jména slovanského původu v češtině, slovenštině a polštině*, „Slavia” 1997, s. 269–284; *Přijmení s negací*, [w:] *Propria v systému mluvnickém a slovotvorném*, Brno 1999, s. 29–34; *Přijmení typu Dokoupil, Nedbal*, „Studia Slavica” 2000, s. 149–153; *Česká, polská a slovenská přijmení s negací*, „Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Philologica” 2002, s. 119–125; *Česká a polská deapelativní přijmení*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN” 2004, s. 77–83), a także związkom frazeologicznym, w tym także przysłowiom (np. *Přirovnání v Reymontově epopeji »Sedláci«*, [w:] *Władysław Reymont. Tradice – současnost – recepcie*, Ostrava 2001, s. 81–90; *Česká a polská přísloví na bázi zooapelativ*, [w:] *Parémie národů slovanských*, Ostrava 2003, s. 107–115; *Názvy zvířat v české, polské a slovenské paremiologii*, „Studia Slavica” 2003, s. 227–241; *Ustálená přirovnání na bázi zooapelativ v češtině, polštině, ruštině a ukrajinštině*, „Eslavistica Complutense” 2004, nr 4, s. 153–163).

Dużo czasu poświęciła Pani Docent stworzeniu i praktycznemu wykorzystaniu kartoteki frazeologizmów przede wszystkim czeskich i polskich, choć również i niemieckich (por. słownik *Pojmenování zvířat v české a německé frazeologii a idiomatice. Česko-německý slovník*, 2002). W efekcie powstała seria jedno i dwujęzycznych słowników tematycznych (*Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*, 1999; *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*, 2000; *Příroda v české frazeologii a idiomatice*, w druku; *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice*, 2003), *Lidské tělo v české a polské frazeologii a idiomatice*, 2004).

Doc. Eva Mrhačová jest także autorką kilku podręczników akademickich przede wszystkim z zakresu morfologii języka rosyjskiego (*Morfologie ruského jazyka. Slovesná flexe*, Ostrava 1973; *Morfologie ruského jazyka. Jmenná flexe*, Ostrava

1977; *Neohebné druhy slov v ruštině*, Ostrava 1987; *Praktická cvičení z ruského jazyka*, Praha 1991), ale także z zakresu slawistyki i teorii przekładu.

Jej aktywność nie kończy się na pracach badawczych. Jest również aktywnym członkiem Towarzystwa Językoznawczego Czeskiej Akademii Nauk (wcześniej Czechosłowackiej Akademii Nauk) oraz Stowarzyszenia Tłumaczy Czeskich. Ponadto należy do grona założycieli Uniwersytetu Ostrawskiego i jego Wydziału Filozoficznego. Była pierwszym jego dziekanem, którą to funkcję pełni po raz czwarty (1991–1994, 1994–1997, 2003–2006, 2006–nadal). Za zasługi dla Uniwersytetu została odznaczona w 1996 roku Medalem Uniwersytetu Ostrawskiego, a w roku 2005 Rząd Republiki Francji w uznaniu Jej zasług na polu krzewienia języka, literatury i kultury francuskiej nadał Jej tytuł Rycerza Zakonu Akademickich Palm. Doc. Eva Mrhačová nadal jest niezwykle aktywna, podejmuje wiele działań na polu naukowym, organizacyjnym i społecznym.

Życmy Pani Docent, aby starczyło Jej sił na realizację wszystkich swoich pomysłów, a będzie na to potrzebowała nie tylko kolejnych 70 lat!!!

Mieczysław Balowski, Opole–Racibórz

Jubileusz Profesora Jiřego Marvana

W tym roku obchodzi jubileusz siedemdziesiątych urodzin wybitny czeski bohemista, slawista i indoeuropeista Profesor Jiří Marvan. Jest on człowiekiem niezwykłym, którego erudycja zaskakuje każdego, kto ma okazję z nim się spotkać. Jest poliglotą – zna dwadzieścia języków – obdarzonym niezwykłym poczuciem humoru¹. Profesor Jiří Marvan to wszechstronny naukowiec. Badania, jakie prowadzi, zawsze osadza na szerokim tle lingwistycznym, historycznym, kulturowym. Jest to człowiek renesansu.

Jiří Marvan urodził się 28 stycznia 1936 r. w Pradze. Korzenie jego sięgają jednak Czech wschodnich, ponieważ matka pochodziła z Náchodu, a ojciec z Hradca Králové. W latach 1948–1954 uczęszczał Profesor do rosyjskojęzycznego gimnazjum w Pradze. W okresie nauki w szkole średniej uzyskał dobrą znajomość nie tylko języka rosyjskiego, ale też niemieckiego, łacińskiego, polskiego i słowackiego. W 1954 r. podjął studia filologiczne na Uniwersytecie Karola w Pradze. Interesował się przede wszystkim językami słowiańskim i bałtyckimi, a szczególnie językiem

¹ P. Gan we wspomnieniach poświęconych Ó. Lysohorskiemu przywołuje także wiele razy osobę Jiřego Marvana. Stwierdza między innymi, że Profesor potrafi dosłownie „sypać z rękawa” przeróżnymi anegdotami (por. Gan 2005, s. 154). Pisząc te słowa również niejednokrotnie była świadkiem tego, jak Profesor bawił towarzystwo dowcipnymi historiami, opowiadanymi w różnych językach słowiańskich (i nie tylko słowiańskich).

litewskim. Podczas studiów jego nauczycielami byli tacy wybitni naukowcy, jak B. Havránek, V. Skalička, V. Šmilauer czy P. Trost. Studia ukończył Profesor w 1959 r., a następnie w 1966 r. po złożeniu odpowiednich egzaminów uzyskał tytuł PhD.

Dalsza kariera naukowa Jiřego Marvana przez kilkadziesiąt lat przebiegała w ośrodkach zagranicznych. Taką drogę wybrał Profesor z przyczyn od niego niezależnych, zmusiła go bowiem do tego sytuacja dziejowa Czechosłowacji końca lat sześćdziesiątych. W tym okresie był wykładowcą w wielu zagranicznych ośrodkach akademickich, takich jak Upssalski i Stockholmski Uniwersytet w Szwecji, kilka uniwersytetów w Stanach Zjednoczonych (np. Portland State University, University of California, Pennsylvania State University, University of California). Wszędzie tam promował slawistykę i bałtystkę, przyciągając – dzięki swojej erudycji i znajomości wszystkich języków słowiańskich – szerokie kręgi słuchaczy.

Niemal dwadzieścia lat spędził także na australijskim uniwersytecie w Melbourne (Monash University), gdzie początkowo pracował jako profesor i kierownik katedry rusycystyki. Następnie, w latach 1982–1983, stworzył na tym uniwersytecie pierwszą na półkuli południowej katedrę slawistyki. Działalność Jiřego Marvana w Australii nie ograniczała się jednak tylko do pracy o charakterze naukowo-dydaktycznym. Przyczynił się On również do wprowadzenia zmian w systemie egzaminów maturalnych w całej Australii. Chodziło o uzyskanie zgody na możliwość zdawania matury w języku mniejszościowym przez sześć nacji (słowiańskich i bałtyckich). Między innymi polonia australijska zawdzięcza mu to, że język polski stał się jednym z przedmiotów maturalnych. Ta działalność Profesora miała istotne znaczenie dla poszczególnych mniejszości narodowych nie tylko z tego powodu, że abiturienti na podstawie takiej matury mogli starać się o przyjęcie na uniwersytet, ale także dlatego, że w ten sposób promowane były języki słowiańskie i bałtyckie, a co za tym idzie także nacje, które się nimi posługiwały na tak odległym od Europy kontynencie, jakim jest Australia.

Działalność Profesora Jiřego Marvana na rzecz rozwoju nauki i kultury została doceniona na arenie międzynarodowej. Został za nią uhonorowany kilkoma medalami i odznaczeniami. Otrzymał m.in. Złoty Krzyż z rąk prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkoksiążęcy Order z rąk prezydenta Litwy. Na uniwersytecie w Melbourne co roku przyznawana jest Nagroda im. Jiřego Marvana dla najlepszego studenta tamtejszej slawistyki. Profesor został także członkiem Australijskiej Akademii Nauk Humanistycznych. Zapraszano Go również na czołowe światowe uniwersytety, aby prowadził wykłady.

Po powrocie do kraju po aksamitnej rewolucji pewien czas zajmował się dyplomacją. W latach 1994–1997 był ambasadorem Czeskiej Republiki w Grecji. Następnie w 2001 roku na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu przeprowadzono przewód habilitacyjny, w wyniku którego Jiří Marvan uzyskał tytuł docenta, a w 2005 r. został mianowany profesorem na wniosek Uniwersytetu Karola w Pradze. Obecnie jest nadal aktywnym pracownikiem naukowo-dydaktycznym dwóch czeskich uniwersytetów. Jego pierwszym miejscem pracy jest Ústav slavistických a vý-

chodoevropských studií na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze, a drugim Katedra bohemistiky a slavistiky na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu J.E. Pyrkyně w Ústí nad Labem. Na przełomie 2000 i 2001 r. przez jeden semestr wspierał także rozwój Katedry Lingwistyki Ogólnej i Stosowanej na Zachodnioczeskim Uniwersytecie w Pilźnie.

Profesor Jiří Marvan ma imponujący dorobek naukowy i popularyzatorski. Jest autorem szesnastu monografii i ponad sześćdziesięciu artykułów i studiów naukowych. Jest także redaktorem naukowym ponad dziesięciu książek. Napisał dwadzieścia recenzji i tekstów okolicznościowych (m.in. artykułów wspomnieniowych, rocznicowych) oraz niemal siedemdziesiąt artykułów w prasie i różnych czasopismach. Jest Autorem hasła *Zánik jazyka* oraz współautorem (wraz z M. Nekulą) hasła *Lingvoekologie*, znajdujących się w publikacji *Encyklopedický slovník češtiny*. Nim przejdziemy do omówienia zainteresowań badawczych Jubilata, chcemy zwrócić uwagę na fakt, że teksty swoje Profesor pisze w wielu językach. Oprócz prac w języku czeskim i angielskim znajdujemy w jego bibliografii m.in. tytuły słowackie, rosyjskie, ukraińskie, polskie, litewskie czy niemieckie. Znaczna część dorobku Jiřego Marvana została opublikowana w periodykach zagranicznych, niejednokrotnie w wydawnictwach amerykańskich czy australijskich, dlatego też dostęp do wielu Jego prac jest dla europejskiego odbiorcy ograniczony.

Zainteresowania badawcze Profesora Jiřego Marvana jako wszechstronnego naukowca koncentrują się wokół wielu zagadnień lingwistycznych, zarówno diachronicznych jak i synchronicznych. Wymieńmy tu kilka najważniejszych, które towarzyszą Profesorowi niemal od początku Jego drogi naukowej. Wiele miejsca poświęca Jiří Marvan zagadnieniu kontrakcji w językach słowiańskich, np.: *Prehistoric Slavic contraction* (translated by W. Gray, University Park and London: The Pennsylvania State University Press, 1979, 188 s.), *Frízinské památky ve světle slovanské prehistorické kontrakce* („Slavia” 1994, s. 1–16), *Jazykové milénium: slovanská kontrakce a její český zdroj* (Praha: Academia, 2000, 405 s.).

Badania historycznojęzykowe prowadzone przez Profesora obejmują także rozważania na temat słownictwa i słownictwa staroczeskiego, np.: *Ze staročeského slovníku. Slovesa pohaniti, haniti a jejich odvozeniny* („Listy filologické” 1961, s. 31–34), *Ze staročeského slovníku. Původ českého pohříchu, pohřešovati* („Listy filologické” 1963, s. 283–284), *U prvpočátků našeho slovníkárství – nejstarší český rostlinář* („Zpravodaj katedry bohemistiky UJEP” [Ústí nad Labem] 1999, s. 20–26).

Do wielkich zasług Jubilata należy odkrycie w 1972 r. oryginału siedemnastowiecznej czeskiej gramatyki J. V. Rosy pt. *Čechořečnost* oraz jej wydanie wraz z G. Bettsem w przekładzie na język angielski w 1983 r. (Wenceslaus Johannes Rosa: *Czechořečnost seu Grammatica Linguae Bohemicae, MicroPragae 1672*, München 1983, 520 s.).

Profesor Jiří Marvan poświęcił kilkadziesiąt prac – artykułów, studiów i monografii – ogólnym i szczegółowym zagadnieniom lingwistycznym w poszczególnych językach słowiańskich i bałtyckich, np.: w języku ukraińskim (np. *Dijevidminnyj klas*

v ukrajinskij movi jak hramatyčna katehorija, „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics”, 1983, s. 25–46), rosyjskim (np. *Fonetika i orfografija – dva podchoda k postrojeniju glubinnoj morfologii russkogo jazyka*, „Russian Linguistics”, 1974, s. 123–126), słowackim (np. *Na prahu slovenčiny. K milénium vzniku slovenského jazyka*, Bratislava 1999, 85 s.), połabskim (np. *Polabština na prahu nových cest*, „Slavia” 1997, s. 401–423), litewskim (np. *O nekotorych predikativnych funkcijach litovskogo pričastija (Sintaksičeskij očerk)*, „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai” [Wilno] 1962, 7–16), łotewskim (np. *K otázkám kategorie slovesného způsobu v současné lotyštině*, „Acta Universitatis Carolinae – Philologica” 1962, s. 253–256).

Z wielkim zamiłowaniem poświęcił się Jubilat także zagadnieniom słowiańskich mikrojęzyków literackich. Opisywał sytuację m.in. języka rusińskiego w Wojwodinie, np.: *Voivodina's Rusianian and its Ukrainian constituent* („Journal of Ukrainian Studies”, Toronto 1985, s. 73–81) czy *Voivodina's Rusinian in relation to other Slavic standard languages* („New Zealand Slavonic Journal” 1988, s. 39–46) a także sytuację języka Óndry Łysohorskiego czyli tzw. „laskiego mikrojęzyka literackiego”. Temu ostatniemu zagadnieniu poświęcił wiele uwagi w swojej pracy badawczo-wydawniczej. Znał osobiście poetę Ervina Goja, który znany jest w świecie pod pseudonimem Óndra Łysohorsky. Wraz z P. Ganem wydał jego laską twórczość w tomie pt. *Óndra Łysohorsky: Laško poezija 1931–1977* (Köln–Wien 1988, 855 s.). Inne artykuły Profesora poruszające tę tematykę to, np.: *Microlinguistics – dialectology or language engineering?* ([in:] *Słowiańskie pogranicza językowe*, Warszawa 1992, s. 219–221), *Lysohorského lašský projekt – daň době minulě či odkaz pro budoucnost? Příspěvek k zachráně jazykového euroregionu* ([in:] *Okraj a střed v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem 2003, s. 282–291), *Óndra Łysohorsky (6.7.1905 Frýdek – 19.12.1989 Bratislava): k století básníka na rozhraní čtyř kontinentů. Quo vadis, polonistica Pragensis?* ([in:] *Práce z dějin slavistiky. Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze*, Praha 2005, s. 41–45), *Óndra Łysohorský: Poručénstvo = Odkaz* (Praha, Filozofická fakulta UK, 2005, s. 108).

Na zakończenie trzeba jeszcze wspomnieć o interesującej publikacji pt. *Brána jazykem otvíraná aneb O češtině světově* (Praha 2004, 433 s.). Jest to książka, która znakomicie odzwierciedla osobowość jej Autora. Pełna jest bowiem rzeczowych i naukowych, ale zarazem błyskotliwych, wdzięcznych i dowcipnych uwag o języku czeskim i jego związkach z innymi językami. Z anegdot tych emanuje podziw i umiłowanie Jubilata do czeszczyzny. Widoczna jest także wielka satysfakcja, jaką czerpie On z jej badania.

Profesorowi Jiřemu Marvanovi życzymy dużo sił, zdrowia i energii na kolejne lata oraz dalszych sukcesów w pracy naukowej. Życzymy także, aby nie opuszczała Go nigdy pogoda ducha, aby zawsze dopisywał Mu dobry humor.

Grażyna Balowska, Opole